

A'
TSÁSZÁRI ÉS KIRALYI FELSÉG'
 ENGEDELMÉVEL.

Nro 18.

Költ Bétsben, Sz. Mihály Havának (Septembernek)
 1-ső napján 1797-dik Elztendőben.

Szükségesebb 's kedvesebb Ujságon nem kezdhetnénk mai Hírmondónkat, mintha egy oly tudományra tanító Könyvel esmér-tetjük meg Nemzetünket általjában, a' mely, nagy eszköze

A' Világi boldogság'

meg-nyerésének. Annyit akárci tudhat, hogy a' jó egészség, fő fundamentoma és kiváltképpen való része a' Világi boldog-ságnak, 's ugyan azért természeti vágyása

S

is van erre minden Embernek, és mint-
 hogy a' józan-okosság diktálja, hogy esz-
 közök nélkül véget senki ne reményljen:
 örömet el is követtek az Emberek eleitől
 fogva mindent, a' mit eszköznek tartottak
 egy ily kívánatos czélnak elérésére: ha-
 nem felette sokan megtsalattattak az esz-
 közök körül való vélekedésseikben nem
 csak a' régi, hanem a' mai időkben is, a'
 különbkülönbféle Ámítók által, minémüek
 vóltanak: a' Varázslók; az Égi-testek' fzem-
 léléséből babonáskodók; a' nagyzott erejű
 kenötsöknek és tseppeknek Készítői; az
 Electrizálásnak, magnetizálásnak, 's a' jó
 szagú füvekből vetett ágyaknak javallói;
 és amaz magánál nagyobb hírű *Cagliostro*,
 ki, a' Frantzia Nemzet közzül is sokakat
 megvakított a' mi időkben, egy közön-
 séges Orvosságnak magafiztalása, 's drá-
 gánn való árulása által.

Mind ezeknek hafzontalan és vesze-
 delmes tsalárdkodásaikat hatalmasan meg-
 táfolja, egy Emberfzerető 's józan tudó-
 mányú Orvos Doktor és *Jénai Professor*
Hufeland, ki az emberi élet' meg-hofz-
 szábbításának, az az, az egészség' fenn-tar-
 tásának mesterségét fundamentomosan elő
 adta, ily titulusú, közép-szer-nagyságú
 Könyvében: *Die Kunst das menschliche*
Leben zu verlaengern; mely már Magyar
 nyelvre is fordítatik Pesten.

Hogy annál inkább meg kedveltethessük ezen Könyvet Hazánkban: a' melynek szorgalmatos olvasásából vajmi sok jót lehet várni: közöljük itt, de csak röviden az abban előzámolt hosszabbító eszközöket életünknek, melyeket követni szükség; nem különben annak rövidítő eszközöit is, a' melyeket el kell kerülni. — Szülők és Tanítók jól figyelmezzetek!

Vesztői az egészségnek 's rövidítői az életnek. 1.) A' kényeztető puha nevelés. 2.) A' szerelmetességnek idejénél előbb való el kezdése, 's egy nemesebb tzelú természetű erőnek vétkes és ki-pótolhatatlanul káros el pazérlása. 3.) Az elmének felettebb való meg-eröltetése. 4.) A' könnyen el kerülhető betegségek, melyeknek, a' mostani időbeli Emberek között kilentz tized része szokott lenni áldozatjává. 5.) A' tisztátalan levegő-ég, minémű szokott lenni p. o. a' tömött nagy Városoknak némely részeiben, a' hol oly sűrűen laknak az Emberek, hogy nem szívhat bé egyik közülök oly levegő-eket, mely már a' Másik' tüdejében ne lett volna. 6.) Az evés és ivásbeli mértékletlenség, az igen mesterséges tzifra ételek; 's a' gyúlasztó italokkal való bővenn élés. 7.) A' kedvetlen indulatok, 's az emberi erőt meg-haladó terhes munkálódás. 8.) A' Haláltól való rettegés. 9.) A' tunya, és munka nélkül való élet. 10.) A' Képzé-

lödésekbe méjjen való gyakor el merülés.
 11.) Az akármiféle mérgek. 12.) A' testel való erőltetett hánás.

Fenn-tartói az Egységnek, 's hofzszabbtói az életnek. 1.) Az egészséges, és jó kedvű Szüléktől való származás. 2.) A' gyermeki gyenge testnek, főképp' az első két esztendőben való okos nevelése. 3.) Az Ifjúságnak erányos munkákban való foglalatoskodtatása. 4.) A' szerelmeskedéstől való tartózkodás az Ifjúi esztendőkbenn, 's a' Házasságon kívül való állapotban. 5.) A' mértékletes álm. 6.) A' testnek módjával való mozgásba hozása. (Commotió) 8.) A' szabad levegőéggel való élés, és a' meleg' mérséklése. 9.) A' mezei és kertí élet. 10.) A' szükséges régulák szerént való útazások. 11.) Az egész test' külső fedelének a' bőrnek tisztánn való tartása. 12.) Az evésbenn 's ivásban való mértékletesség, és a' fogákról való gondoskodás. 13.) A' Lélek tsendessége, és meg-elégedése, 's a' kedv szerént való foglalatosság. 14.) A' tetovázás nélkül való álhatatos egyenes szívűség. 15.) A' külső és belső érzéseknek gyönyörködtetése mérsékelve. 16.) A' betegségeknek el távoztatása, és ha már meg-vagynak, alkalmas Orvosságok által való el hárítása azoknak. 17.) A' hirtelen való halálos veszedelmekben, a' tapasztaltt hasznú segítségekkel való élés.

18.) A' már hanyatlani kezdett idejü testel való illendő bánás. 19.) A' lelki és testi erőnek tökéletesebbítése.

Mennyire meg-lehet a' test' alkotmányát erősíteni a' mértékletes élet 's a' frissítő és élesztő gyakorlások által: újj példa erre, egy *Bull Macarthy* nevü Irlandus, a' ki mostanság hala meg, 112 esztendőskorában. Öt Feleségei voltak, kik közül az utólsótól húsz Gyermekei születtek: ám-bár mikor Ö-azt el vette, életének 84-dik; a' Felesége pedig a' magáénak, tsupán 14-dik esztendejét számlálta. Herculesi erővel bírt ezen vén Jámbor mind végig. — Még utolsó esztendeiben is el ment Ö, tsikorgó tél' idejénn, 8 's tíz mérttföldnyire is vadászni gyalog. Mindenkori, de mérséklett itala, égettbor és rum volt.

(A' régi Hísfóriákban előforduló példái között az élet' módja különbségéből származó test' gyengeségének 's erősségének, eszünkbe jut, és úgy ítéljük, helyet érdemel itten is, a' mit Herodotus beszélt egy nagy viadal' helyéről, a' hol elegyesen feküdtek a' hartzban el hullott Persáknak és Égyiptomiáknak holt, testeik. Vizsgálván t. i. Ö mind a' két Nemzetbélieknek fejeiket: a' Persa' fő-kaponyákat hamar törhetőknek; az Égyiptomiákat ellenben, keményebbeknek találta azon köveknél, a' melyek között heverték. Oka ennek az: mert az Égyiptomiák szüntelen gyakorlották magokat, valamint a' gyalog futásban és a' lovon 's szekéren való futtatásban; úgy a' bajvivásbann is: ellenben a' Persák még mikor hadra mentek is, inkább hasonlítottak egy olyan Tsoporthoz, a' mely dorbézolva megy Vásárra; mint sem egy reguláris Sereghez.)

Az emberi testet, a' politikus testet szerentsésen hasonlította egybe hajdann Római Senátor *Menenius Agrippa* azzal az alkalmatossággal, midőn a' Rómából zúgolódva el költözött Köznépnek vizsgáló nyeresére küldtetett vala el a' több Előjárók által. „Egykor — *úgymond* — a' has ellen özsze esküdtek a' testnek egyéb Tagjai, mivel azt úgy nézték mint oly részt, a' mely semmit se' dolgozik, s meg is henyélése mellett minden ő fáradozásaiknak gyümölsét meg-emészti: el végezték tehát magokban, hogy a' has körül való szolgálattételtől szünjenek meg mindnyájan, a' minthogy meg is szüntek: de bezzeg kárát vallották, mert egészen el száradtak. Akkor vették észre, hogy ha Ők táplálják a' hast, Ez is táplálja viszont Őket: mivel általa készül az eledelből az a' vér, mely el oszolván a' test minden részeibe, élteti 's tartja frissen az egész Embert. Alig tette meg az alkalmatást *Menenius* a' hasról az Előjárókra; a' test több Tagjairól pedig az alsóbb Polgárokra: leg-ottan magába tért a' Nép, 's vizsgáló indult *Menenius*sal a' Városba.

A' Frantzia Közönséges-Társaságot is az Emberi testet hasonlítja özsze a' *Quotidienne* nevű Párisi Újságnak 14-dik Augustusi Darabja, egy nagy részént tréfás de tsípős előadásban, melynek magyar értelme így következik: „Juthat eszünkke,

hogy *Rabaud de S. Etienne* így szólott a' Constituens Nemzeti-gyűlésben: *Egy Isten; egy Nemzet; egy Király; egy Gyűlés.* Ezen szép mondáson épült az akkori időtől fogva annyira esmeretes egység és megoszolhatatlanság' princiuma. Az Isten és a' Nemzet' egységénn való változtatás nem is ítéltetett tanácsosnak: de ellenben, egy Gyűlés helyett kettő állított fel; és egy Király helyett öt tétetett. Egykor megkérdeztem egygyet Azok közzül, kiknek nagy munkája a' Konstitúció; miért távoztak Ők úgy el, az Egységnek és Megoszolhatatlanságnak nagy principiumától? Ő azt felelte nékem, hogy a' két Gyűlés mintegy két keze a' politikus testnek. Nem bánom mondéknéki, ám legyen két keze a' politikus testnek: tsak hogy ne kotorászfza mindég a' zsebünket: de mirevalók az öt Direktorok? Az én Lykurgusom azt felelte nékem, hogy Ezek, a' politikus testnek öt érzékenységei. No már ez egy jó alkotmányú politikus test — *így szölkék magamban* — mert vagynak néki kezei, szemei, szája, fülei, és lábai. Ki mondaná tehát felöle, hogy nem lehet? Ezen magyarázat alkalmatosságot szolgáltatót énnékem az öt Direktoroknak vagy a' Respublika' öt Érzékenységeinek renddel való meg-vizsgálására. *Barras*, az Izlés (gustus). Érdemessé teszük ötöt ezen nevezetre, azok a' mulatságos ven-

dégségek, melyeket ad Surenes-ben, és a' Konstantziai bor-italhoz való kedve. *Rewbel*, szereti tapogatni a' pénzt, és rakásra gyűjteni a' Direktori jövedelmet. Ő tehát a' Tactus (Illetes). *Lareveillere* a' Hallás; és a' politikus test bízhatik az ő jó egy pár füleibez. *Carnot*, meszsziről meg-szagolja 's érzi a' dolgokat, Ő tehát a' Szaglálás. *Barthelemy* böltsen be lát a' jövendő dolgokba. Ő tehát a' Látás. A' Direktóriumban lett Szakadás által, *Carnot* és *Barthelemy* nem részesülnek többé a' közönséges dolgok' folytatásában: a' politikus test meg van fosztatva a' szaglálástól és látástól. Nem lehet tehát már tudálni, hogy se' nem lát se' nem érez, semmit: mert csak három érzékenységei vagynak: és minthogy a' mely kettő hibázik, el múlhatatlanul szükséges az ész tehetségeinek ki-fejtődésére: azért mondják sokan, hogy nincs esze a' Direktóriumnak. Könyörögjetez Istennek a' szegény Vakért: tizenöt napok alatt könyörögni fogtok a' Meghólttakért.

Hadi és Békességes Környülállások.

*Palma-Nuová*tól (mely, az Aufztriai Birodalommal határos szélén fekszik *Ventzei Friaul*nak) két órányira esik egy *Gorizizza* nevű Ts. K. falu. Ezen falúból írták Aug. 17-dikén, hogy 3-ad nappal az előtt, 1500 Cisalpinus Katonák masiroz-

tak el mellette, *Palma-nuova* felé. Bé-ér-kezzvén oda, egy rész közzülök mindjárt el hánytva a' puskáit, 's ki-osontván a' más kapun, a' Ts. K. Katonasághoz ment által. Hotzszú fejez nadrág, fejez lájblí, zöld rövid öltö-ruha (rékli), és három színű bokré-tás Korzikai-módi kis kalap a' formaru-hájok.

Udinéből Augustus' 20 dikánn: — „A' Békességalkura, Ö Tsáfz. Kir. Fel-sége' részéről ide érkezett, ma éjfélután-ni 3 madfél órakor Markéze *Galló*; és ke-véssel azután Baró *Degelman* is: a' Fr. Directórium' részéről ide várattatnak: *Bonaparte* Generális; *Villemanzi*, ki Kom-mitzzsarius; és még egy más Kommitzzsá-rius, a' kit egyenessen küldött a' Direktó-rium Párisból.“

Görzből Aug. 26-dikánn: — „*Bonaparte*, tegnap *Udinéba* érkezett: és ma új-a el kezdődtek a' Békességről való ta-nátskozások: melyeknek elébb mozdítása vegett, a' Ts. K. Seregosztályok, melyek eddig quartélyokra vóltak fel-osztva, mind táborokba szállottak: valamint más részről a' Frantzia és Cisálpinus Katonaságok is elébb nyomúltak.“

Londonból Aug. 11-dikénn: — „*Jamaikából* második Kereskedő-Hajóssereg érkezett már partjainkhoz e' folyó ezten-dőben. 44 napok alatt végezte szerentsés útját, és áll 150 hajókból. — Az idei ara-

tás igen jó volt Angliában. — A' Cádixi Spanyol part előtt álló Lord *St. Vincent* Admirálisunk Hajósseregénél, 3 Legények pártütést akartak indítani: de gonosz szándékjoknak mindjárt az első kezdetén rajta kapattatván, halálra ítéltettek.“

A' Párisi meghasonlás erős folyamatjában vagyunk. — A' Törvényhozó Iffjabbik Gyűlés ismét oly Végzést hozott Aug. 14-dikenn, melyért újra lármáznak a' Jakóbínusok: mert az említett Végzés' ereje által, a' Kiköltöztetteknek jószágaik Azoknak Rokonaikra szállanak.

Batávia (Frigyos-Belgyiom): A' nagy város után nem nem születék itt egyéb egy nagy *Semminél*. A' Konstitútzio, melyenn 14 Hónapokig dolgoztak huszonegy Nemzet gyűlési Tagok, 's a' melyet két Hónapi hányás vetés után helybe-hagyott a' Nemzeti gyűlés; és már előre meg-ditstért a' Frantzia Direktórium is: által-adattatván meg-ítélés végett az egész Nemzetnek, nem fogadtatott el Ennek nagyobb része által, és így sokáig bizonytalanságban fog még vergődni ezentúl is a' Batáviai Respublika, melyben valamint az előbbeni igazgatás alatt, igen ellenkezők voltak az értelemek; úgy valóban most sem egyezőb-bek: pedig az ennekelőtte oly bőven veretett Hollandus aranyakon még most is olvashatják a' Batavusok azt a' szép *Symbolomot*, mely az *Egyesség'* hasznát és az

Egyenetlenség' káros következését ily fontos rövidséggel fejezi ki: *Concordia res parvae crescunt; discordia maximae dilabuntur.*

A' Hollandusok' *Texeli* Hajósseregéről, mind ki-szállottak a' szárazra való Katonák, 's visszfa-indúltak előbbeni helyeikre. Az Ánglusoknak mindenfelé ki-terjedő ereje 's szemessége, meg akadályoztatta a' Hollandusokat szándékjokban. Oly jó Spionjai vagynak a' *Texel* előtt álló Ánglus Admirálisnak, hogy leg-kissebhet is meg-vizznek néki. Nem régiben azt is meg-vitték hogy beteg a' Hollandus Tengeri Vezér *de Winter*; pedig Ez, szorgalmasann titkolta a' maga erőtelenségét, és nem is tudták közönségesen a' *Texeliek* is, úgy hogy midőn az' Ángl. Admirális *Duncan* mondotta volna egy Hollandus Halásznak, hogy *de Winter* Admirális beteg: a' Halász tagadta: de Adm. *Duncan* azt mondotta, hogy Ő jobban tudja *de Winter* Admirális' állapotját: azért is, visszfa-térvén kívánjon Nékie jobbulást az ő nevébenn.

A' Szárdiniai Király' birtokaiban kezdődött revolúciónak nem hogy pártját fogta volna *Bonaparte*, sőt inkább ellene szegte magát annak: nem tsuda tehát, hogy hamar helyre állott ott a' tsendesség, melyet különben nem egy könnyen szerezhett volna visszfa a' Szárdiniai Király, ámbár

mind maga, sok áldozatokat tett a' Közjóért, mind tétetett más Nagygyaival is az Országnek, kiknek feudális jószágait allódiálisokká változtatta, meg-hagyván ugyan tsak a' titulussait. Ezek az Udv. Újság' ki-fejezései.

Magyar Ország.

Köszegről Aug. 27-dikénn: — „Felkeltt Nemeseinknek szorgalmatos hadi-gyakorlásaikról és katonai ditséretes előmeneteleikről való hiteles Tudósítást a' Hírmondónak bízom Másokra, a' kik nálamnál jobb móddal telyesíthetik ezen hazafiúi kötelességet: én tudósítom, a' mi nagyobb és kissebb Oskoláinknak virágzásáról, és nevezetessen a' kissebbekben egy Bétsi, de Magyar születésű 's a' Magyar Hírmondó' Írói előtt is különössenn esméretes tizenegy esztendő's Iffjatskának, a' tudományokban való oly jeles gyarapodásáról; hogy 64 Tanuló-Társai között lévő hat Eminensek közzül, Ő vólt az első Eminens. Ezen szép előmenetelű és Tanuló-Társai előtt követésre méltó példájú Iffjatska *Rájner* Jósef, a' Státus-Tanáts Cancelláriájabéli első Secretárius *T. Rájner* István Úrnak kedves Fiatskája.“

Szombathelyről Aug. 20-dikánn: — „Mennél tovább nézem a' Szathmár Vármegyebéli felkeltt Nemes Sereget, annál nagyobb gyönyörűségemet találom benne.

Ennek Érd. Tagjai valójában mind igaz maradéki Attilának. Jól termett, 's többnyire idős emberek, kiknek a' setét kék ruha, és a' veres süveg (tsákó) igen igen jól illik. Jó lovaikat jól meg-ülik. Hozott ezen Nemes Sereggel Mélt. Gr. *Károlyi József* Ö Nagysága, a' szokott Trombitásokon kívül más Muzsikusokat is, úgy mint két Klarinetistát, 's két Vadász-kürtfúvókat, kik mindnyájan tsinos Magyar köntösben vagynak fel öltözve, 's a' Sereg mellett lovon (nyeregben) teszik kötelességeiket. A' Gróf Úr, ezen szép Sereg Vezére (Oberstere), sokszor mulattatja Seregét, 's a' Nézőket, muzsikával, és a' Muzsikusok oly tökéletesen értik mesterségjüket, hogy nagy meg-indulás nélkül nem lehet őket halgatni, annál is inkább, hogy mindenkor gyönyörű Magyar tántz-nótákat fújnak oly elevenen, hogy még a' kiket a' hideg kezd is borzogatni, Azok is öfzszeverik sarkantyújaikat. Most a' katonai gyakorlásokban gyarapítják magokat, hogy azokban is közönséges meg-elégedést nyerhessenek: mint nyertek nem régen a' Komárom Vármegyebéliek, kik nem tsak éppen oly készülettel vagynak mind magokra, mind lovaikra nézve, mint akár mely Hufzár Regiment; hanem oly fordulásokat mutattak az itt vólt Báró *Alvintzy* Hadi-Tárnokmester előtt, hogy ez a' nagy tapasztalású, 's ítéletű Úr egészszén el ál-

mélkodott rajta. Ezen 's több ily derék magok viseletekre nézve, Hg *Eszterházy* Districtuális, Generálissok, minden Közlegénynek 10, és minden Altisztnak 20 krajtzárt rendelt a' magáéból mulatságokra. Ugyan így serkentette Ő Hertzegsege a' Wefzprémi gyalog Sereget is jó maga viseletéért, summásasann osztogattatván neki érdemlett jutalmat. Ha tsak valamely akadály nem adja elő magát, Aug. utolsó napján ismét nagy maneuverünk lesz. "

Béts.

Egynehány rendbéli *Hamis pénzek* eránt intetett itt meg a' Publikum, két Hirdetményekben, melyeknek egyike, Aug. 22-dikén; a' 2-dik Aug. 24-dikén adatott ki. Az első, 3 féle hamis tallérokat említ; t. i. 1.) Néh. Fels. 2-dik *Leopold'* képével, és 1792-dik éfztendő - számmal jegyes Belga tallérokat; 2.) hasonló Belga tallérokat, melyek a' most uralkodó Ts. K. Felség' képével, és 1792-diktől fogva 1796-dikig le folyt éfztendőknek vagy egyike vagy másika számával jegyesek. 3.) Baváriai Conventionális-tallérokat, melyek, *Maximilián* Jósef Elector' képével és 1768-dik éfztendő - számmal jegyesek. A' hamisságnak szembetűnő jelei ezek: 1.) A' siket, és nem tiszta tsengésű ezüst-hang. 2.) A' rajtok szemléltető képeknek 's betüknek durva, el terpedtsége, mely nyilván mutat-

ja, hogy ezek a' pénzek nem verettek, hanem öntödték fejer rézből és splauterből. 3.) A' karimán való körülírás hibás: mert a' *lege et fide* helyett vagyon: *lege te fide*. Ezen rozsfz pénzek, nagy bőséggel kezdtek már kerengeni Belső-Ausztriában. — A' másik Hirdetmény, hamis Belga forintokról szól, melyek Néh. F. *Jósef*' képével és 1788-dik esztendő-szammal jegyesek. Ezeket is meg-lehet esmérni, mindjárt a' külső goromba tekintetjéből; 's abból is hogy nintsen oly karimájok, mint más Belga forintoknak.

A' Bétsi Ingenieur Akadémiában tanúlt Iffjak közzül, a' múltt postán említett *Pogány* Lajos Úron kívül, Ingenieur Főhadnagygyá lett egyfzerre Kadéttból *Szereday* Úr is, kinek édes Atyával testvér az a' derék Ingenieur-Generális *Szereday* Úr, ki most a' Rajnai Seregünknél Kommandánsa az Ingenieur-Tiszti Karnak. Hasonlóképpen Ing. Főhadnagygyá lett Erdélyi származású *Schmid* Úr is, a' Megygyesi Evangelicus Prédikátor' Fia.

Óhajtják az Ing. Akadémiabéli jó szívű Prófeszszorok, hogy bártsak Magyar és Erdély-Ország' részéről is úgy vólnának Fundátziók ezen Ing. Akadémiában, mint vagynak Tseh 's Morva Országok, és Ausztria' részéről. Ha Katonákká nem lennének is mind az ezen Akadémiában tanú-

lándó Iffjak; szép hasznára lehetnének a' Hazának: mert, oly mesterségek értésével térnének vizsgálva annak kebelebe, melyek még a' mi Nemzetünknel nem igen esmeretesek, 's pedig egyáltalában szükségesek vólnának, minéműek a' *Mechánika*, *Hydraulika*. és *Architectura*. Ezt az utolsót t. i. az építés' mesterségét, egy ritka tálentomokkal bíró Olasz Gróf tanítja közönségessean nemet nyelvenn. — Három Iffjakkak ezen Akadémiában való tartására nem kívántatnék több éltendönként ezer forintnál.

Az Insurgens Magyar Seregnek valóssággal nemes gondolkodása 's érzése' módját még esmeretesebbé tette Bétsben egy történet, melyet a' Fő-Hertzeg Nádor-Iszpany mellett lévő Generálstabból egy Kapitány írt ide, hogy t. i. Ő el vesztette a' táborban a' zsebbéli jegyző-könyvét, a' melyben vóltak drága gyűrűk, 's egynehány száz forintnyi Bankó-tzedulák is. Mielhelyt észre-vette a' kárát: azonnal ki-hirdettette azt a' táborban, 's kevés idő múlva, fogyatkozás nélkül vizsgálva-kapta el vesztett tulajdonát.

A' Pruszsziai Király, Aug. 13-dikánn vizsgálva-tért a' Pymonti Savanyú-vízről Potsdámba.